

ФІНАНСИ. ПОДАТКИ. КРЕДИТ

УДК 338.2:339.7:336.2 – 621.771.23

В. Л. МАЗУР,
*професор, доктор технічних наук,
член-кореспондент НАН України,
заслужений діяч науки і техніки України,
головний науковий співробітник Фізико-технологічного інституту
металів та сплавів НАН України,*
М. В. ТИМОШЕНКО,
*кандидат технічних наук,
доцент кафедри фінансів та державного управління
Дніпропетровської державної фінансової академії*

НЕРЕАЛІЗОВАНІ МОЖЛИВОСТІ НАПОВНЕННЯ БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

На прикладі аналізу системи приватизації та функціонування гірничорудних підприємств розглянуто можливості додаткових істотних фінансових надходжень до бюджету України. Показано неефективність рішень, що передбачають передачу державою в статутний фонд різних комерційних структур цілісних майнових комплексів великих промислових підприємств. Розкрито питання неадекватної оцінки в Україні вартості сировинних ресурсів. Запропоновано ряд ефективних управлінських рішень, які забезпечать дотримання національних інтересів.

Ключові слова: бюджет, приватизація, гірничорудні підприємства, залізорудна сировина, плата за користування надрами.

By analyzing the system of privatization and the functioning of mining enterprises, the authors consider the possibilities for additional financial receipts to Ukraine's budget. It is shown that the decisions associated with the transfer of integral complexes of the assets of large industrial enterprises by the state to the statutory funds of various commercial structures are not efficient. The question of the inadequate evaluation of the cost of raw-material resources in Ukraine is elucidated. A number of managerial decisions that would ensure the support of national interests are proposed.

Keywords: budget, privatization, mining enterprises, iron-ore raw materials, payment for the use of mineral resources.

Статистичні дані, що характеризують рівень економіки України на нинішньому етапі її розвитку¹, свідчать про те, що в металургійному виробництві, зокрема, готових металевих виробів, у січні – липні 2012 р. (порівняно з відповідним періодом попереднього року) спостерігалось зменшення випуску продукції на 2,5%. І це при тому, що, за даними компанії “Укррудпром”² з посиланням на публікації World Steel Association (WSA), світові обсяги виплавляння сталі за цей самий період зросли на 1% – до 896,94 млн. т. Падіння обсягів виробництва в гірни-

¹ Див.: Економіка України за січень – липень 2012 року. “Урядовий кур’єр” від 4 вересня 2012 р.

² Див.: <http://www.ukrudprom.ua>, 30 серпня 2012 р.

чо-металургійному комплексі (ГМК) України³ зумовлено не стільки світовою економічною кризою, скільки системними прорахунками в промисловій політиці впродовж останнього десятиліття. Це стосується, насамперед, допущених помилок у сфері приватизації стратегічних гірничорудних об'єктів, а також великих металургійних комбінатів і машинобудівних заводів, які були передані державою в приватні руки, по суті, за символічну плату. Внаслідок прийняття Закону України “Про особливості приватизації підприємств Державної акціонерної компанії “Укррудпром” № 1677-IV від 9 квітня 2004 р. держбюджет недоотримав від ексклюзивного продажу гірничорудних об'єктів привілейованим компаніям більш як 100 млрд. дол.

На світових ринках вартість сировини для чорної металургії безперервно зростає. Це зумовлено тим, що запаси видобутої з надр залізної руди не відновлюються і немає рівноцінної заміни залізорудній сировині в необхідних для металургії обсягах. Дорожчають у всьому світі й гірничо-збагачувальні комбінати. В Україні неприватизованим поки що залишається тільки недобудований Криворізький гірничо-збагачувальний комбінат окислених руд (КГЗКОР)⁴. Питання його вартості та можливості поповнення державного бюджету України за рахунок продажу цього промислового гіганта на відкритому аукціоні потребує більш глибокої оцінки. Скористаємось елементами різних підходів – затратного, порівняльного та дохідного. “Елементами” – тому що наведені далі цифри й аргументи являтимуть собою орієнтовну, скоріше за все, занижену оцінку КГЗКОР.

Проаналізуємо прибутковість, на яку можна чекати від діяльності цього комбінату в майбутньому, використовуючи “дохідний” підхід. Доходи комбінат матиме від продажу окатишів українським і зарубіжним споживачам, оскільки спочатку при проектуванні він був орієнтований на поставку продукції в Європу. Цей вектор діяльності не втратив своєї актуальності. Вартість залізорудної сировини на світових ринках досить висока і зростатиме, незважаючи на періодичне коливання цін, оскільки у світі спостерігається дефіцит залізної руди. Підтвердження цьому може бути той факт, що у 2011 р. гірничорудні підприємства України збільшили видобуток залізної руди на 3% – до 79,418 млн. т. Її експорт у 2011 р. (порівняно з 2010 р.) збільшився на 4,2% – до 34,122 млн. т. У січні – липні 2012 р. (порівняно з аналогічним періодом 2011 р.) він виріс на 5% (на 1917,23 млн. дол.) – до 20,427 млн. т⁵. У подальших розрахунках виходитимемо із середньої ціни, за якою Україна експортує залізорудний концентрат, – зазвичай це 125–140 дол. за 1 т. Окатиші коштують дорожче, ніж концентрат, на 25–35 дол., тобто орієнтовно – 150–175 дол./т. При продажу 10 млн. т окатишів обсяг реалізації КГЗКОР складе мінімум 1,5 млрд. дол. на рік.

Собівартість вироблених на КГЗКОР окатишів однозначно визначиться тільки після його запуску в експлуатацію. У першому наближенні можна прийняти, що затрати на виробництво 1 т окатишів будуть на 10–15 дол. вищими, ніж на

³ Див.: Мазур В., Скорород О. Конкурентні позиції підприємств гірничо-металургійного комплексу України. “Економіка України” № 3, 2009, с. 4–18; Мазур В., Тимошенко М. Актуальні економічні питання в металургійній галузі України. “Економіка України” № 6, 2012, с. 13–23.

⁴ Див.: Мазур В., Тимошенко М. Знач. праця; Підстав для ейфорії немає. Реалії гірничорудної та металургійної промисловості. “Голос України” від 1 лютого 2012 р.

⁵ Див.: <http://www.ukrrudprom.ua>, 4 січня 2012 р., 3 вересня 2012 р.

Північному, Центральному та Полтавському ГЗК. Це пов'язано з додатковими витратами на збагачення окислених руд з низьким (36–38%) вмістом заліза. Тому для КГЗКОР за орієнтир беремо верхню межу витрат – 50 дол./т. Тоді за виробництва 10 млн. т окатишів на рік витрати складуть 0,5 млрд. дол. У результаті чистий дохід КГЗКОР, який становить різницю між сумою надходжень від продажу 10 млн. т окатишів і витратами, дорівнюватиме: $1,5 - 0,5 = 1$ млрд. дол. на рік.

Гірничо-збагачувальні комбінати в чорній і кольоровій металургії є активами з дуже низьким рівнем ризику для інвестування. Тому за період окупності, що є відрізком часу, впродовж якого вкладений капітал повертається потенціальному інвестору, можна прийняти 15 років. Тоді вартість КГЗКОР, що становить добуток чистого доходу і строку окупності, буде рівною 15 млрд. дол. ($1 \cdot 15$). Сума, як бачимо, досить серйозна.

Імовірний прибуток комбінату можна порахувати й по-іншому. Вміст чистого заліза в окатишах КГЗКОР складає не менше 61%, у річному обсягу виробництва (10 млн. т окатишів) чистого заліза – 6 млн. т. На світовому ринку 1 т чавуну (враховуємо чисте залізо) коштує мінімум 300–350 дол., а 6 млн. т – 1,8–2,1 млрд. дол. Нехай витрати на виробництво окатишів, їх транспортування та інше становлять максимум половину цієї суми, тобто збільшимо витрати удвічі порівняно з очікуваними. І навіть за такого марнотратства прибуток КГЗКОР оцінюватиметься на рівні 1 млрд. дол. на рік.

Розглянемо вартість Криворізького комбінату, спираючись на **“затратний” підхід**. Початкова кошторисна вартість комбінату становила 2,4 млрд. дол. На його будівництво вже витрачено приблизно 2 млрд. дол. Ці цифри відповідають вартості обладнання та монтажно-будівельних робіт 20 років тому. Вони, звичайно, застаріли. За нинішніми цінами, зумовленими подорожчанням обладнання та будівництва (не менше ніж у 2,5–3 рази), у КГЗКОР треба вкласти 5–6 млрд. дол. Спеціалісти ж вважають, якщо раніше на його добудову було необхідно 200–300 млн. дол., то тепер – 600–700 млн. дол. Збільшимо ці цифри до 1 млрд. дол. Отже, все будівництво КГЗКОР оцінюється в 6–7 млрд. дол.

У Радянському Союзі при плануванні масштабних проектів типу КГЗКОР практично не звертали уваги на затрати, що супроводжують зведення промислових об'єктів. Так, для будівництва цього комбінату і його інфраструктури використано багато тисяч гектарів землі. Безповоротні втрати значних площ орних земель і знищення ряду населених пунктів (при підготовці виробничого майданчика для будівництва знесли 8 сіл) тепер необхідно враховувати у вартості комбінату. Вони приблизно рівні (а може, і перевищують) витратам на безпосереднє зведення комбінату. Якщо це врахувати, то при **“затратному”** підході вартість КГЗКОР буде не меншою від 12–14 млрд. дол.

При **“порівняльному”** підході необхідно спиратися на такі вихідні дані. За аналог КГЗКОР в Україні можна взяти Північний ГЗК. Обсяг виробництва окатишів тут трохи вищий, ніж 10 млн. т на рік. Крім окатишів, Північний ГЗК відправляє споживачам ще 3,57 млн. т концентрату з вмістом заліза більш як 65%, також отримуючи від цього дохід. Його чистий прибуток у 2011 р. становив 6,25 млрд. грн.⁶, а за тодішнього курсу валют у 8 грн. за 1 дол. – 780 млн. дол.

⁶ Див.: <http://www.ukrudprom.ua>, 8 лютого 2012 р., 15 березня 2012 р., 19 березня 2012 р.

Як уже зазначалося, затрати на виробництво окатишів на КГЗКОР будуть на 10 дол./т більшими, ніж на Північному ГЗК. Відповідно, його чистий прибуток треба зменшити на 100 млн. дол., отже, отримаємо 680 млн. дол. на рік. Якщо 15 років взяти за період окупності інвестицій, то вартість комбінату дорівнюватиме 10 млрд. дол.

Проектом передбачено, що КГЗКОР перероблятиме в окатиші слабомагнітні окислені руди з 36–38-процентним вмістом у них заліза. Таких руд, за різними оцінками, складовано у відвалах криворізького регіону майже 2,5 млрд. т. Їх порівняно низьку вартість як сировини також слід враховувати в ціні КГЗКОР. З огляду на це, вартість комбінату збільшиться ще мінімум на 2–3 млрд. дол. І тоді кінцева ціна буде рівною: $10 + 2(3) = 12(13)$ млрд. дол.

Таким чином, КГЗКОР коштує значно більше, ніж придбаний компанією “Міттал Стіл Кривий Ріг” комбінат “Криворіжсталь”. **За продажу на відкритому аукціоні ціна КГЗКОР складе мінімум 5–6 млрд. дол., але може дійти і до 10 млрд. Головне – щоб аукціон був дійсно відкритим для всіх його учасників.** Заінтересованість у придбанні цього дуже привабливого гірничорудного об’єкта в різні часи проявляли ТОВ “Северсталь”, Магнітогорський меткомбінат, “Міттал Стіл Кривий Ріг”, “Індустріальний союз Донбасу”, “Смарт-Групп” і ряд інших потужних компаній. При оголошенні тендера на продаж КГЗКОР їх кількість, безперечно, зросте.

Що ж заважає вигідно продати цей об’єкт і мати солідне вливання в бюджет України? Причин багато. Насамперед – це небажання нинішніх власників українських ГЗК, щоб з’явився ще один конкурент. Крім того, деякі компанії розглядають можливість придбання КГЗКОР шляхом його банкрутства та санації. Але державі такі схеми категорично не вигідні, оскільки за їх реалізації бюджет України нічого не отримає.

Технологічний і технічний аудит із залученням відомої міжнародної компанії для оцінки вартості КГЗКОР, який нібито гальмує підготовку комбінату до продажу, бажаний, але зовсім не обов’язковий, оскільки “порівняльний” і “дохідний” підходи до оцінки не потребують детального аналізу технології та обладнання комбінату. Потенціальні покупці добре знають КГЗКОР та його можливості.

Румунія та Словаччина, починаючи з 1985 р., вклали в будівництво КГЗКОР приблизно 700–800 млн. дол., а міф про їх незговірливість у питанні про його майбутнє не має під собою підстав. Вони згодні на продаж недобудованого КГЗКОР – за умови, що з отриманих від його реалізації коштів їм будуть компенсовані витрати. Таку позицію румунська сторона неодноразово висловлювала на переговорах. Тому необхідно відновити та активізувати діалог з цими країнами для підписання угод, які відкриють шлях до прозорого продажу КГЗКОР на аукціоні. Сьогодні попит і ціни на світових ринках залізорудної сировини дуже високі, до того ж бюджет України чекає на надходження від приватизації.

Чи поповнюють бюджет України її гірничо-збагачувальні комбінати? Звернемося до цифр. За підсумками 2011 р., чистий прибуток Центрального ГЗК склав 2,599 млрд. грн., Північного ГЗК – 6,25 млрд., Інгулецького ГЗК – 6,58 млрд. Прибуток ГЗК отримують за рахунок видобування залізної руди, тоб-

то експлуатації надр, які, згідно з Конституцією України, належать народу. Надрокористувач здійснює розробку та видобування корисних копалин з метою отримання прибутку. У даному випадку ГЗК платять гроші державі за використання надр відповідно до встановлених тарифів. Так, у бюджеті України на 2012 р. ця сума прийнята в розмірі 1,464 млрд. грн. Загальний прибуток усіх гірничодобувних підприємств України, а не тільки названих ГЗК, у 2011 р. становив більше 30 млрд. грн. Відповідно, відношення передбаченої в бюджеті плати за користування надрами до цього сумарного прибутку складає 2–3%. Така оцінка підтверджується також розрахунками, виконаними стосовно названих залізорудних комбінатів.

Згідно зі ст. 263.9 Податкового кодексу України, у 2011 р. ставка плати за видобування 1 т залізної руди при збагаченні дорівнює 3,27 грн. Помноживши цю цифру на обсяг видобутої руди, отримаємо, що у 2011 р. Інгулецький ГЗК за користування надрами заплатив 111 млн. грн. (2% свого чистого прибутку), Північний ГЗК – 113,5 млн. грн. (2%), Центральний ГЗК – 48,6 млн. грн. (2%). Як бачимо, плата в бюджет за видобуту залізну руду є досить малою порівняно з чистим прибутком надрокористувачів. Така картина спостерігається не тільки на названих ГЗК, але й на всіх великих гірничодобувних підприємствах. І це при тому, що народ України в особі держави, власника природних багатств, за вилучення корисних копалин (видобування, переробку, продаж) повинен отримувати більшу частину прибутку, ніж надрокористувачі.

У 2012 р., відповідно до Закону України “Про внесення змін до Податкового кодексу України в частині вдосконалення деяких податкових норм” № 4834-VI від 24 травня 2012 р., ставки плати за користування надрами для видобування корисних копалин було трохи підвищено (ст. 263.9 Податкового кодексу). Їх аналіз приводить до таких висновків. Ставку мінімальної плати за видобування 1 т багаті руди (56–72% заліза), наприклад, збільшено з 10,29 до 11,45 грн. У Радянському Союзі таку руду, що видобувається в Кривбасі на шахтах Гвардійська, Жовтнева і Криворізькому залізорудному комбінаті, вважали стратегічним запасом, берегли і використовували виключно за погодження на найвищому державному рівні. Її видобування і підйом на поверхню коштують приблизно 10 дол./т, а експортна ціна в середньому складає не менше 140 дол./т. У результаті держава, власник надр, з цієї суми отримує всього 1,28 дол./т (1,17%). За допомогою прийнятого Закону України № 4834-VI від 24 травня 2012 р. був зроблений перший крок на шляху вдосконалення системи встановлення ставок плати за користування надрами під час видобування корисних копалин. **Проте наявні резерви щодо наповнення бюджету за рахунок адекватного та справедливого розподілу доходів у цій сфері виробництва між власником надр (народом України) та надрокористувачами реалізовано поки що не повністю.** Це підтверджують розгляд загальних, класичних підходів, що застосовуються при економічних оцінках вартості природних ресурсів, і конкретні приклади з виробничої практики.

Згідно з класичною економічною теорією, цінність родовищ корисних копалин повинна визначатися економічним ефектом, отриманим від використання запасів корисних копалин у масштабах національної економіки та з ураху-

ванням фактора часу⁷. Такий підхід прийнятний для планової економіки, що існувала в Радянському Союзі. Після входження України в систему ринкових умов, що діють у загальносвітовому просторі, розглядати стратегічні економічні завдання лише в рамках українського національного масштабу не можна. Тому за основні показники оцінки ефективності видобування корисних копалин слід брати їх ринкову вартість чи різницю між ринковою ціною продукції, виробленої з даної сировини, та її собівартістю (затратами на виробництво). При вирішенні завдань вибору економічно обґрунтованих ставок плати за користування надрами для видобування корисних копалин доцільно оперувати безпосередньо показниками їх ринкової вартості. І тільки у випадках поставки споживачам чи на ринки продукції, яку отримано виключно шляхом первинної переробки видобутої сировини (наприклад, залізородних концентрату, окатишів, агломерату, збагаченої руди), орієнтуватися треба на оптові ціни та кінцеві затрати на продукцію i -го виду, отриману при первинній переробці видобутої сировини, обсяги виробництва i -ї продукції та сумарний обсяг видобутку корисних копалин, включаючи втрати. Такі розрахунки слід виконувати, наприклад, для титаноцирконієвих руд, які видобуваються та переробляються в ільменітовий, цирконієвий і рутиловий концентрати на Вільногірському гірничо-металургійному комбінаті. У першому наближенні в подібних випадках припустимо застосовувати формулу

$$Ц_{pj} = \frac{1}{V_j} \sum_{i=1}^n B_{ij} V_{ij}, \quad (1)$$

де $Ц_{pj}$ – розрахункова грошова оцінка (ціна) одиниці видобутої корисної копалини за j -й відрізок часу; B_{ij} – кінцеві витрати на виробництво одиниці продукції i -го виду з видобутої сировини за j -й відрізок часу; V_{ij} – обсяг виробництва продукції i -го виду за той самий період; n – кількість видів виробленої продукції; $i = 1, 2, 3, \dots, n$; V_j – сумарний обсяг видобування корисної копалини за j -й відрізок часу, $V_j = \sum_{i=1}^n V_{ij}$; m – розглянутий проміжок часу, що складається з j -х відрізків часу; $j = 1, 2, 3, \dots, m$; t_j – тривалість j -го відрізка часу; t – тривалість усього розглянутого періоду часу (звітного періоду), $t = \sum_{j=1}^m t_j$.

У разі виробництва протягом усього розрахункового періоду продукції тільки одного виду ($n = 1$) формула (1) спрощується:

$$Ц_{pt} = \frac{1}{V_t} \sum_{j=1}^m B_j V_j,$$

де $B_j = \frac{1}{V_j} \sum_{i=1}^n B_{ij} V_{ij}$ – середня ціна одиниці продукції за j -й період, яка, по суті, збігається з розрахунково-грошовою оцінкою $Ц_{pj}$; $V_t = \sum_{j=1}^m V_j$, V_t – обсяг продукції, виробленої за весь розрахунковий період часу t . При $m = 1$ отримуємо: $t = t_j$ і $V_j = V_t$.

⁷ Див.: Экономический потенциал административных и производственных систем. Монография. Под общ. ред. О. Ф. Балацкого. Сумы, “Университетская книга”, 2006, 973 с.

Оскільки вся i -та продукція, вироблена за одиницю часу на j -му відрізку часу, дорівнює V_{ij} , то для визначення Π_{pr} можна скористатися формулою

$$\Pi_{pr} = \frac{1}{t} \sum_{j=1}^m \Pi_{pj} t_j = \frac{1}{t} \sum_{j=1}^m \left(\frac{t_j}{V_j} \sum_{i=1}^n B_{ij} V_{ij} \right). \quad (2)$$

Згідно з п. 263.6.9 Податкового кодексу, вартість одиниці відповідного виду корисної копалини (мінеральної сировини) повинна розраховуватися за формулою

$$\Pi_{pr} = \frac{1}{V} (B_t + B_t \cdot K_{pr}), \quad (3)$$

де B_t – витрати на видобування корисних копалин у звітному періоді t ; K_{pr} – коефіцієнт рентабельності гірничодобувного підприємства, обчислений в матеріалах геолого-економічної оцінки запасів корисних копалин ділянки надр, затверджених Державною комісією України із запасів корисних копалин, і виражений десятковим дробом.

У загальному випадку рентабельність є показником економічної ефективності роботи підприємства і комплексно відображає рівень ефективності використання матеріальних, трудових і грошових ресурсів, а також природних багатств. Коефіцієнт рентабельності зазвичай розраховується як відношення прибутку до активів, ресурсів чи потоків, які її формують. Він може бути виражений як у прибутку на одиницю вкладених коштів, так і в прибутку, який несе в собі кожна отримана грошова одиниця. При цьому в економічних оцінках ураховують різні показники рентабельності: рентабельність продукції – відношення прибутку (чистого) до повної собівартості; рентабельність основних засобів – відношення прибутку (чистого) до величини основних засобів; рентабельність продажів; рентабельність персоналу; рентабельність активів та ін. Усі ці показники є взаємозалежними.

Коефіцієнт рентабельності гірничорудного підприємства, наведений у формулі (3), априорі не може бути об'єктивним показником розрахункової вартості видобутих корисних копалин через різні, з самого початку, та непостійні, навіть протягом одного звітного періоду, умови діяльності підприємства (обсяги оборотних коштів, прибуток від продажів, сумарна величина активів, чисельність і заробітна плата персоналу і т. д.), які впливають на величину K_{pr} . Найбільш відповідним показником для оцінки величини K_{pr} у формулі (3) є рентабельність виробництва (відношення прибутку від реалізації до суми затрат на виробництво та реалізацію продукції), яка з цих і багатьох інших причин не може бути заздалегідь точно розрахована в матеріалах геолого-економічної оцінки запасів корисних копалин ділянки надр, як це передбачено ст. 263.6.9 Податкового кодексу. Отже, вибір величини K_{pr} для конкретного надрокористувача завжди буде суб'єктивним, що неприпустимо для такого документа, як Податковий кодекс.

Недолік формули (3) полягає також у тому, що за від'ємної рентабельності виробництва, яка має місце, наприклад, під час кризи чи з яких-небудь інших причин, коефіцієнт K_{pr} набуває від'ємного значення, а розрахункова вартість Π_{pr} одиниці видобутої сировини буде занижена порівняно з її фактичною величиною. Але це неприпустимо.

Враховуючи сказане, з формули (3) доцільно виключити коефіцієнт K_{pr} (як другий доданок) і розраховувати вартість одиниці мінеральної сировини простіше: $\Pi_{pr} = B_t/V_t$. Для коректнішого визначення рівня розрахункової ціни можна, додержуючись рекомендацій⁸, у величині Π_{pr} врахувати банківську облікову ставку по кредитах q (поділену на 100). Тоді отримуємо:

$$\Pi_{pr} = \frac{B_t}{V_t} (1 + q). \quad (4)$$

Згідно із Законом України № 4834-VI від 24 травня 2012 р., ставки плати за користування такими корисними копалинами, як вугілля, металовмісні руди, глиняні породи, сировина для вогнетривкої та хімічної промисловості, будівельне вапно та ін., визначено у відносних одиницях (процентах від вартості видобутої сировини). При цьому податкові зобов'язання Π_{zn} , відповідно до п. 263.7.1 Податкового кодексу, розраховуються за формулою

$$\Pi_{zn} = V_{\phi} \cdot B_{kk} \cdot C_{vnz} \cdot K_{np}, \quad (5)$$

де V_{ϕ} – обсяг (кількість) відповідного виду видобутої мінеральної сировини за звітний період (те саме, що V_t); B_{kk} – вартість одиниці відповідного виду видобутої мінеральної сировини, яку визначено п. 263.6 Податкового кодексу; C_{vnz} – розмір ставки плати за користування надрами для видобування корисних копалин у процентах (поділений на 100), визначений п. 263.9 Податкового кодексу; K_{np} – коригуючий коефіцієнт, встановлений в п. 263.10 Податкового кодексу.

Важливість системи нарахування податкових зобов'язань щодо плати за користування надрами за формулою (5) полягає в тому, що тут вартість кожного виду мінеральної сировини визначається на основі фактичних цін і доходу, отриманого від його реалізації (п. 263.6.1 і 263.6.2 Податкового кодексу).

Через присутність у п. 263.10 Податкового кодексу коригуючого коефіцієнта K_{np} його критерії застосування і значення, вказані в п. 263.10 Податкового кодексу, здаються недостатньо обґрунтованими, зокрема, стосовно видобування металовмісних руд. Виникає питання відносно однакового значення коефіцієнта K_{np} ($K_{np} = 0,5$) під час видобування позабалансових запасів корисних копалин і запасів (ресурсів) корисних копалин з техногенних родовищ. Крім того, виробнича практика підказує, що значення цього коефіцієнта не повинно бути однаковим для різних видів мінеральної сировини і техногенних родовищ. Підхід до визначення коефіцієнта K_{np} має бути індивідуальним. Такий самий підхід слід застосувати у випадку видобування корисних копалин на ділянках надр, геологічне вивчення яких виконано надрокористувачем за власні кошти. Очевидно, що застосування в подібних випадках коефіцієнта K_{np} ($K_{np} = 0,7$) є неприйнятним, оскільки вартість різних видів мінеральної сировини може відрізнитися (навіть у сотні разів), як і затрати на геологічне вивчення кожної ділянки надр. Тому буде правильним для кожного конкретного випадку значення коефіцієнта K_{np} розраховувати як різницю між одиницею та співвідношенням суми затрат на геологічне дослідження Z_{gd} і прогнозованої вартості B_{Σ} корисної копалини на вивченій ділянці надр: $K_{np} = 1 - Z_{gd}/B_{\Sigma}$.

⁸ Див.: Экономический потенциал административных и производственных систем. Монография.

Розглядаючи далі ставку плати за видобування корисних копалин загальнодержавного значення, констатуємо, що для титанової руди (розсипних родовищ) її збільшено з 2,39 до 3,99 грн./т, а титаноцирконієвої – з 4,43 до 7,4 грн./т. Зауважимо, що 1 т титанової губки (губчастого титану), виплавленої з концентрату цих руд, коштує на ринку 10 тис. дол. На сировину для будівельного вапна (вапняк і крейду) ставку збільшено з 15,12 до 25,24 грн./т, на вапняк для цукрової промисловості – з 15,28 до 25,51 грн./т, а на сировину для хімічних меліорантів ґрунтів (вапняк) – з 10,02 до 16,73 грн./т. Отже, в Україні плата за видобування вапняку в 1,5–2,5 рази вища, ніж унікально багаті залізної руди, і в 3–5 разів – ніж титанової і титаноцирконієвої. У 2011 р. собівартість видобування вапняку складала 30–35 грн./т, а сумарні затрати були на рівні 50 грн./т, нині вони зросли мінімум на 10 грн./т. Продають вапняк безпосередньо в кар'єрі за ціною 100 грн./т. Таким чином, заробіток надкористувача під час видобування вапняку знизився з 50 до 40 грн./т, з якого, звичайно, треба ще сплатити податки. У результаті чистий прибуток практично дорівнює ставці плати за надра. Таким чином, у розглянутому випадку з видобуванням вапняку дана ставка адекватно враховує інтереси держбюджету. Більше того, акцент у бік внесків державі зроблений надмірно різко і, скоріше за все, помилково: зовсім не так, як стосовно ставок плати за видобування залізної, титанової і титаноцирконієвої руд.

Сьогодні Уряд шукає шляхи реалізації заходів щодо піднесення сільського господарства, підйому врожайності українських посівних площ, що однозначно заслуговує на схвалення та підтримку. Наприклад, у ряді західних регіонів України для підвищення родючості ґрунтів необхідне вапнування, і держава підтримує цей захід, у тому числі фінансово. Щоб отримати вапняне борошно, придатне для використання в сільському господарстві, видобутий в кар'єрі вапняк (чи крейду) треба висушити, подрібнити і перемолоти до необхідної фракції, спакувати в мішки. Усе це – додаткові витрати. Ціна вапняного (крейдового) борошна, яка врешті-решт зросла до 16,73 грн./т, стає “важкою” для сільгоспвиробників, тому даний ресурс підвищення родючості ґрунтів на практиці майже не реалізується.

Сказане стосується і виробництва будівельних матеріалів. Якщо ми прагнемо підняти будівництво, то плату за видобування вапняку та крейди треба знижувати. Адже це не залізна, титанова чи цирконієва руди. Водночас, з огляду на ринкову кон'юнктуру, очевидно, що **Уряд і Верховна Рада України, якщо її рішення є необхідним, повинні негайно підвищити ставки плати за видобування залізної, титанової і титаноцирконієвої руд в декілька десятків разів, щоб держава отримувала за використання своїх корисних копалин, щонайменше, стільки ж, як і надкористувачі – гірничорудні підприємства.**

Виконаний аналіз показує, що в інтересах держави не тільки потрібно в декілька разів підвищити ставки платежів за користування надрами для видобування руд, але, головне, ці платежі треба поставити у пряму залежність від вартості руди чи її концентрату на світових ринках. Подібні пропозиції про внесення відповідних змін у Податковий кодекс України вже дістали своє відображення в законодавстві. Проте зміни, що вносяться, мають, скоріше, “косметичний”, а не кардинальний необхідний характер. На підставі сказаного **можна рекомендувати, щоб**

ставка плати за 1 т видобутої залізної руди для збагачення становила не менше 10% її вартості на світових ринках. А для багаті залізної руди, про яку йшла мова (титано-вої і титаноцирконієвої), – не менше 15%. При цьому мінімальна ставка плати за користування надрами для видобування залізної руди має бути прив'язана до долара чи євро, оскільки курс гривні непостійний, і становити не менше 10–15 дол. за 1 т видобутої руди. Водночас, виходячи з принципів державної політики, спрямованої на підтримку сільського господарства і розвиток будівництва, плати за видобування вапняку та крейди треба знизити у 2,5–3 рази.

На завершення аналізу необхідно зупинитися ще на одному дуже важливому аспекті. У п. 263.6.1 Податкового кодексу передбачено, що за вартість видобутої сировини слід брати більшу з таких величин, як реальна ціна реалізації сировини та її вартість, розрахована за наведеними у цьому пункті формулами. Для держави з ринковою економікою реальні ціни сировини на світових ринках є “прозорими” і тому кращими в системі оподаткування. Такий висновок має бути прописаний у відповідній нормативній документації.

Стаття надійшла до редакції 11 липня 2012 р.
